ÇINARALTI

HAFTALIK İLİM VE SANAT MECMUASI

BU SAYIDAKİLER:

Cümhuriyet bayramı	Orhan Seyfi Orhon
Zekâ	Doktor Mustafa Hakkı Akansel
Bir gün (Şiir)	Elmas Yıldırım
Meçhul bir filozof	Ziya Gökalp
Hatıra (Şiir)	Edip Ayel
Türk kahramanlığından Özbekler	Nejdet Sançar
Tevfik Fikret	Çınaraltı
On sekizinci yıl (Şiir)	Dundar Akünal
Bugünkü Türkçülüğün esasları	Hüseyin Namık Orkun
çe-ça dişilik eki midir?	Fuat Köseraif
Ressam Rifat Çeteci	Prof. A. Süheyl Ünver
Lisan (Şiir)	Ziya Gökalp
İbrahim Paşa sarayındaki düğünlerden	Mimar S. Çetintaş

Seçme güzel şiirler, açık konuşmalar, resimler.

191

SAYI: 13

KURUŞ: 10

Subaylara, muallimlere, mekteplilere

Ucuz abone!

Çınaraltı Türk gençliği için çıkıyor: Onların millî duygularına, millî heyecanlarına, millî rüyalarına cevap vermek için!..

Bu güzel, bu mutlu gayeye varmak için, mecmuamızın çok okunması, kolay okunması, ucuz okunması lâzım! Bu düşünce ile (Çınaraltı) yı, subaylara, muallimlere, talebelere, kâr etmeden vermeği kararlaştırdık.

Üç aylık abone (1) liradır!

Çınaraltı idaresine bir lira gönderen her subaya, her muallime ve her üniversiteli, her liseliye, her mektepliye üç ay (ÇINARALTI) gönderilecektir.

Kitabınızı

ARİF BOLAT

KİTABEVİNDEN

alınız. Bütün kitapları bulabileceğiniz gibi, Ankara neşriyatının, Avrupa modalarının ve sair mecmuaların da Babıâlide yegâne satış yeridir.

ÇINARALTI'nın

geçmiş sayılarını oradan tedarik edebilirsiniz.

Gazetelere ilân kabul eder.

Ankara caddesi 89 — İstanbul

RADYOLİN

İLE SABAH, ÖĞLE VE AKŞAM

Her yemekten sonra günde üç defa muntazaman dişlerinizi fırçalayınız.

Mutlaka kazanacaksınız!

Millî piyango, netice itibarile daima kazançtır!

BİR MİLLÎ PİYANGO

bileti almakla, mutlaka kazanacaksınız. Bu kazanç, şahsî olmasa da millîdir. Cebinize girmeyen ikramiye, iki çelik kanat olup göklerde sizi koruyacaktır.

Millî piyangoyu hiç bir ay kaçırmayınız!

MİLLİYETÇİ DERGİLER

Seçme, güzel şiirler

ÜZÜLME ADAŞ!..

— Yusuf Ziya Ortaç'a —

Malazgirt meydanında sürmedinse atını,
Kosovayı, şahlanıp, kükreyip geçmedinse!
Üzülme, akınlarda görmedinse adını,
Tuna kaynaklarında bir tas su içmedinse,

Mohaç ovalarında yakmadınsa meşale,
Cengi sensiz geçtiyse kahraman (Barbaros) un,
Kıralların tacını geçirmedinse ele,
Fatihini görmedinse Girit ile Rodusun...

Üzülme, milletinin her sayfası şeref, şan!
Hepsini yaşamağa bir tek ömür yetişmez.
Türkün altın kanile yazılan en son destanı,
Şehamet ölçüsünde onlardan geri düşmez!

Gölgesi bir her yerde mukaddes yıldız, ayın,
Savaş, yalnız sınırda meydanlarda değildir.
Yetişir inkılâpta en küçük şeref payın,
Kalem tutan elde bir, kılıç tutan elde bir...

Yusuf Ziya Atılgan

MASALIMIN KIZI

«Gülerken güller açan»
«Ağlarken inci saçan»
Güzeli arıyordum.

Ne gönlümde bir tasa,
Ne göğsümde hıçkırık
Elimde demir asa,
Ayaklarımda çarık..

Bir masal ülkesinde,
Gezindi hülyalarım.
Bir çift gözün rengiyle,
Dolardı rüyâlarım..

İşte o gündenberi
Dudağımda teselli,
Gönlümde bir sızısın.
Çocukluk masalımın,
Yeşil gözlü kızısın.

Baharı sende buldum
Gülümün rengi senden.
Gönlümü saran alev,
Ateş aldı busenden.

SIRRI CAN

Açık Konuşmalar

§ Bay Baha Işıldak (Erkek lisesi, Sivas):

— Şiirlerinizde çok güzel parçalar ve sizde büyük bir sanat kabiliyeti var. Fakat biraz daha mümaresenizi arttırmanız lâzım. Çınaraltı'na tercüme hikâye koymuyoruz. Mesleğimize uygun bulduğumuz yazıları neşrederiz.

★

§ Bay Ertuğrul Uzaltan.

— Şiirlerinizde Ahmet Haşimi hatırlatan bir güzellik seziliyor. Fakat şekil mükemmeliyetine biraz daha itina etmelisiniz.

★

§ Bay Tekin Gürpınar (Fındıklı, Molla bayır, No. 16).

— Bu millî mevzuları intihapta isabet ediyorsunuz. Yalnız biraz daha olgunlaşmalı.

★

§ Bay Ahmet Bayramoğlu (Haydarpaşa lisesi).

— Alâkanıza teşekkürler. Geçen seferki gibi güzel şiirlerinizi bekliyoruz.

★

§ Bay Orhan Ural (İstanbul Erkek Lisesi).

— Bu kadar bedbinlik sizin çağınızın duygusu değil. Bize ümitlerinizi anlatın!

★

§ Bay Cahit (Ankara Hukuk Fakültesi).

— Arzularınızı yerine getireceğiz.

★

§ Bay Doğan Nail (Kars Lisesi).

— Alâkanızı sevinçle karşıladık. Daha olgun yazılarınızı bekleriz.

★

§ Bay Gündüz Sungur :

— Şahsî duyguları değil, millî heyecanları terennüm eden şiirlerinizi tercih ederiz.

★

§ Bay Kemal (Kasımpaşa).

— İsteklerinizi yerine getirmeğe çalışacağız.

★

§ Bay Muzaffer Akmanen.

— Şiiriniz güzel, yalnız bazı teknik kusurlar var. Onları da düzeltirseniz mükemmel olur.

§ Bay Cengiz Üresin.

— Şahsî duygulardan ziyade millî duygulara yer veren yazılarınızı bize gönderin.

★

§ Bay Cahit Obruk.

— Seçtiğiniz mevzular güzel. Yalnız tam bir muvaffakıyetin uzun mümareselerle elde edileceğini düşünerek çalışmanızı dileriz.

★

§ Bay Ziya Göktekin Kagan (Bursa, Askerî lisesi).

— Fikirlerinize tamamen iştirâk ediyoruz. İşleyen bir zekânın, güzel, vâzıh, mantıkî bir üslûbunuz var. Sizi tebrik ederiz. Yalnız şiirinizde şimdilik neşrine imkân bulamadığımız bazı kelimeler ve fikirler var. Bir de bu şiirin vezni, bugün bize hoş gelen vezinlerden değildir.

★

§ Bay Cemil ve bay Baha (Bursa Erkek Lisesi).

— İstediğiniz vesikayı göndermeye maalesef imkân yok. Bu imkânı orada elde etmeğe çalışınız.

MİLLİYETÇİ DERGİLER

192

Çınaraltı

Dilde, Fikirde, işde Birlik

SAYI :	İdarehanesi;	TELEFON :
13	İstanbul, Ankara caddesi, Hususî daire	22129

Cümhuriyet Bayramı

Yazan: Orhan Seyfi ORHON

Cümhuriyetin 13 inci yıldönümünü kutladık. Bu sevinç günlerinde Türk gençliğinin gösterdiği heyecan güzeldi: Meydanları dolduran coşkun kalabalık güzeldi. Fener alayları güzeldi. Resmi geçitler güzeldi. Taklar, bayraklar, ışıklar güzeldi. Bütün bunlar içimizde kaynayan millî sevincin tezahürleridir. Her yıldönümü yapılan bu törenler gönlümüzdeki duyguları coşturur. Bizi birbirimize daha çok yakınlaştırır. Bir ilkbahar sağanağı gibi feyizli balçığını ruhlarımıza yayar. Orada Türklük ülküsünün biraz daha köklendiğini, büyüdüğünü, yeşerdiğini duyarız.

Bana yalnız cümhuriyeti anlatış ve kıymetlendiriş tarzımız biraz hatalı gibi geldi. Bir taraftan asrî bir millet olmak davasını güderken, bir taraftan da şarkkâri bir mübalâğa havasına kapılmaya ne lüzum var? Her şeyi kendi ölçüsünde ve en doğru vasıflarile anlamak... İşte cümhuriyet rejimine yaraşan zihniyet budur. Vaktile saltanat devrinde, her iyi şeye sultanın gölgesini karıştırıp dururlardı. Sonra meşrutiyette her fena şeyi istibdadın sırtına yükleyip kurtulduk. Muasır bir kafayla düşünülünce, tabiî, ne o doğruydu, ne öteki!

Cümhuriyet, çok eski zamanlardanberi insanların bildiği bir hükûmet şeklidir. Biz onu, saltanatın acı tecrübelerinden sonra demokrat Türk ruhuna en uygun bir rejim olarak aldık. Onun, bizim için asıl kıymeti, tekâmülümüze engel olan bağları koparması, ölü müesseseleri yıkması, bize sonsuz bir çalışma hürriyeti vermesidir. Yoksa, biz onu, her şeyi kendiliğinden değiştiriverecek bir büyü, bir mucize saymıyoruz. Cümhuriyeti övmekle sadece millî kabiliyetlerimizin inkişafına müsait bir zemin bulduğumuzu anlatmak istiyoruz. Bizce o bir gaye değil, vasıtadır. Cümhuriyet, esrarlı bir kuvvetle Türkiyeyi cennet yapmıyacak; onu cennet yapacak Türk gençliğinin metodlu, bilgili, iradeli, ahlâklı.. bilhassa ahlâklı çalışmasıdır.

ORHAN SEYFİ ORHON

İnönü, Türk birliğinin ta kendisidir.

1 İkinciteşrin 1941 Cumartesi

ÇINARALTI

Haftalık Türkçü, Fikir ve Sanat Mecmuası

Cumartesi günleri çıkar.

Abone şartları :

Yıllığı 500, altı aylığı 250 kuruş.

Ecnebi: Yıllığı 1000, altı aylığı 500 kuruş.

Fiatı : 10 Kuruş.

193

ZEKÂ

Yazan :
Dr. Mustafa Hakkı
Akansel

Bu dünyada en kıymetli nesne, sağlam bir ana ve babadan doğmuş, her türlü akıl bozukluğundan sâlim, sağlam ahlâklı, müvazeneli ve ayni zamanda nurlanmış (kültür sahibi, bir beyindir. Bu çeşit insanlar, Alman kimyager ve filozofu Oswald'ın (Büyük insanlar) ismindeki eserine göre, İngiltere müstesna olmak üzere, öteki memleketlerde ancak orta halli veya fakir ailelerden çıkar. Çünkü, mümtaz bir dimağ yetiştirebilmek için, bir ailenin, hastalıklara kapılmadan bir kaç batın çalışması, kudret biriktirmesi lâzımdır. Zengin aileler sefahet, içki, hastalıklar ve hattâ, bunlar olmasa da, yalnız tenbellikle bile, bozulurlar, (dejenere olurlar). Oswald'ın ismi geçen kitabında, bu husus uzun uzadıya tahlil edilmiştir Böyle temiz bir aile, mümtaz dimağın bir kaç senede parlak bir tarzda sarfedeceği kudreti bir kaç batın saburane çalışarak biriktirir. Oswald, bu noktayi bilgi sahasında tetkik etmiş, ve meşhur kimyager, fizikçi bilginlerin, kâşiflerin, böylece fakir, orta halli, veya, zengin oldukları halde yaşayışlarında ciddiyeti, nezaketi, çalışkanlığı elden bırakmamış ailelerden çıktığını ispat etmiştir. Ayni kaidenin tarihte büyük işler görmüş insanlara da şâmil olduğu dikkat nazarımı çekti. Meselâ, Osmanlı Türkleri tarihinde, Osmanlı Devletini gayet sağlam temeller üzerine kuran ilk üç kişinin ömürleri tetkik edilecek olursa, bunların fakir bir aileden geldikleri, sefahet bilmedikleri, içki kullanmadıkları görülür. İlk padişah Sultan Osmanın mirasının fakirliği hayreti mucip olur. Fransız şarkçısı F. Grenard'ın, 1939 da çıkan (Asyanın yükselmesi ve düşmesi) ismindeki küçük ve fakat gayet kıymetli eserinde (1), 102 inci sayfada, şöyle yazılıdır : (Bir tesadüf eseri olmak üzere, Osmanlıların ilk üç padişahı yüz seneye yakın hüküm sürdüler, üçü de zeki, azimli ve dirayetli ve iş görecek çağda idiler. İşte bu keyfiyet, Osmanlı Devletini, beş yüz sene için, gayet sağlam temeller üzerine kurdu). Fransız Şarkcısı R. Grousset'nin, 1939 da çıkan (L'empire des Steppes Bozkırların Üstünlüğü) ismindeki eserinde (say. 213). İran Selçuk Devletini kuran ilk üç Türkün de böyle olduğu yazılıdır.

Dr. Alexis Carrel'in pek meşhur (L' homme, cet inconnu-İnsan, bu meçhul kalmış mahlûk) isimli kıymetli eserinde, (say. 131), İnsanların akıl cihetinden yükselebilmesi için, mütemadiyen çalışmak, ahlâkî ve fiziyolojik bir disiplin, ve mahrumiyetler lâzımdır. Bu şartlar, ona, yorgunluğa, kaygılara karşı mukavemet verir, onu, bir çok hastalıklardan korur,) diyor. İşte, bu cümle, zengin ailelerin, hükümdar sülâlelerinin, ve onlarla beraber, milletlerin felâketine sebep olan (bozulma-dejeneressans) halini izah eder. F. Grenard'ın (Cengiz han) isimli kitabında (1935), Cengiz Hanın çocukluğu hakkındaki bilgiler (say. 19), bu fikri te'yit eder. Gene aynı zatın (Baber) isimli kitabında (1930) say. 82, şu cümle okunmaktadır : (Tuhaf tesadüf : bu devrin en büyük hükümdarları : İsmail, Baber, Şeybanî, Hüseyin Baykara, hepsi de, hayatlarına yoksulluk, sıkıntı içinde başlamışlardır).

Büyük adamların çocukları, çok zaman büyük olmaz, çünkü, artık enerji kalmamıştır. Tarih, deste deste, budala veya âciz hükümdarlar arzetmek suretile, bu ciheti te'kit eder. Amerikalı maruf fikir adamı Will Durant'ın (Medeniyet tarihi) isimli eserinin fransızca tercümesinde, üçüncü cildinde, ilk Çin sülâlesinin kuruluşundan bahsederken (say. 19) şöyle deniliyor (Bu suretle, dünyada ilk hükümdar sülâlesi kuruldu, ve, dâhi bir hükümdardan sonra, budalaların tahta gelmesine kapı açıldı). Kanunî Sultan Süleyman devrinde Nemçe Devletinin İstanbul sefiri olan Busbecq'in (Türk mektupları) ismindeki, Hüseyin Cahit tarafından türkçeye çevrilen eserinde, o zamanki Türklerin her şeyde muvaffak olmalarının sırrı şu suretle izah edilmektedir : (Türklerde memuriyetler irsen intikal etmez; meziyetli, iktidarlı bir kimse, soyu ne olursa olsun, en yüksek makamlara çıkabilir, halbuki Avrupada böyle değildir; bir insan, ne kadar dirayetli olursa olsun, asilzade olmadı mı, ona devlet kapısında mühim iş verilmez). Bir, Osmanlıların parlak zamanında, Busbecq'in şahit olduğu, memur seçimindeki bu makul itinayı, bir de, Hammer'in (Osmanlıların Monteskiyösüdür) diye öğdüğü (Koç Bey) in maruf risalesinde - ki Osmanlıların düşmeğe başladığı, 1630 tarihlerinde kaleme alınmıştır - şu cümleleri mukayese ederseniz, Osmanlı Devletinin neden battığını yakından ve sahih bir tarzda anlamış olursunuz : «Sahnı ilim cehele ile dolup eyu kem belirsiz oldu), keza : (Bir alay nâehil ve nâmüstehakkın lâşei rüşvetine tama' edip kimine beylik, kimine beylerbeylik aliverip, erbabı istihkak olan bir alay kârdide ve emekdâr, yarar ve şecaatşiar kullar kûşei mezellette binamı nişan kalup pâyümali fakrü fena oldular).

Ziya Gökalp'ın «Türkçülük Esasları» isimli kitabında (Eski harflerle, sayfa 33), «Ulemai Rüsum» ile «Halk Uleması» arasındaki fark da bu hale şahittir :

Birinciler cahil, fakat mevki sahibi, ikinciler âlim. Fakat rütbesiz idiler. (1730 suları).

***

Yukarda, zekânın ve onun ayrılmaz arkadaşı olan azmü iradenin hangi ailelerden çıktığını izah ettim. Şimdi aklın ehemmiyetini, paha biçilemiyecek kıymetini anlatmak isterim :

Meşhur Fransız tarihçisi Fustel de Coulanges'ın, gene pek maruf (La cité antique -İlkçağ beldesi- isimli eserinin mukaddimesinde şu cümle yazılıdır : (Bu kitap okununca, bir nokta, dikkati çeker, o da, ilk çağ insanının düşünüş ve inanış tarzı ile şimdiki insanlarınki arasındaki derin farktır. O zamanki insanlar, baba ölünce, onu Allah oldu zanneder, evinin bahçesine gömer, ona vakit vakit, et ve şarap ikram ederdi. Daha, bunun gibi, şimdi bize pek garip gelen, itikatları vardı. O zamanki insan ile şimdiki arasındaki pek derin farkları husule getirmiş olan şey, *asırlar boyunca insan beyninin tekâmül etmiş olmasıdır).*

Maruf İngiliz fikir adamı Wells'in (Cihan tarihinin ana çizgiler) ismindeki, pek kıymetli eserinde, en sonda, şu fikir vardır : (Terakkiye, insanların tekâmülüne inanıyorum, çünkü, dimağ, durmadan tekâmül ediyor. Beş bin sene önce, râhipler, bir delikanlının göğsünü canlı canlı parçalarlar henüz atmakta olan yüreğini koparırlar ve ona bakarak istikbali keşfe çalışırlardı. Şimdi, biz, bunu, pek vahşi addediyoruz. Bize, o kadar aykırı geliyor. Çünkü, insan beyni tekâmül etti). Pek maruf bilginlerden fiziyolojist Şarl Rişe'nin (Zekâ ve İnsan) isimli kitabının mukaddimesinde şöyle yazılıdır : (Akıl, yaradılmışların şaheseri, hârikaların hârikasıdır. Bu sefil dünyada, zekâdan daha kıymetli bir şey yoktur). Evet, çok doğru : Devletler çöker, milletler, bir biri ardından unutma tozuna gömülür, fakat zekâ eserleri, her zaman ve her devirde terü tâze, kıymetlerinden bir zerre bile kaybetmeden, yaşayıp giderler. Marie - Joseph Chenier'nin (L'immortalité d'Homère-Homerin ebediliği) ismindeki şiiri pek maruftur : her şey sönüyor, bütün büyük hükümdarlar unutuluyor, bütün büyük imparatorluklar çöküp gidiyor, kale duvarlarının enkazile yeni kaleler yapılıyor, fakat,

(1) Bu kitabı aynen tercüme ettim. Yakında bastırmağa çalışacağım.

194

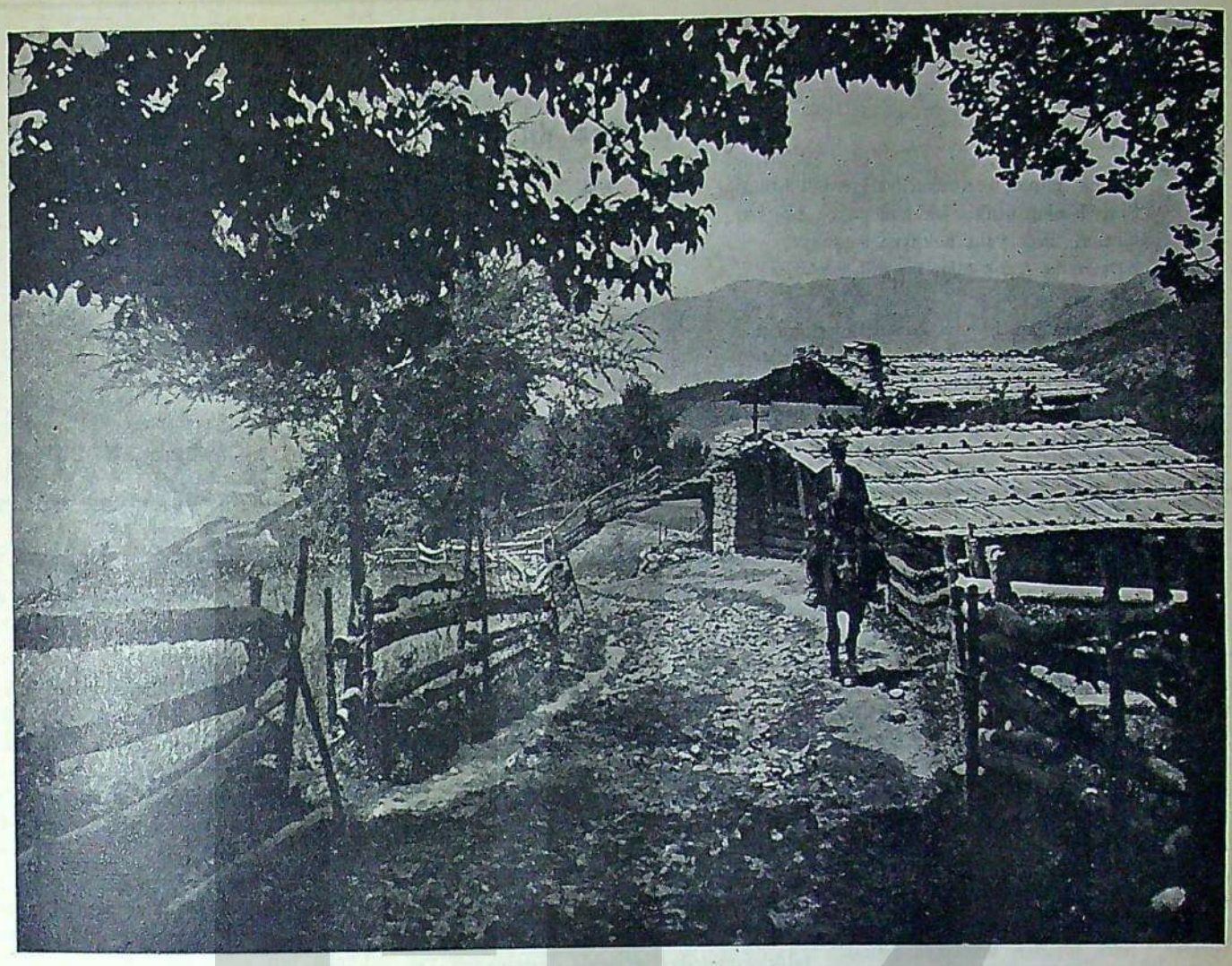

Kars - Artvin arasında bir manzara

insan düşüncesi harabolmuyor, çünkü, ölüm, madde olmıyan bir şeyi mahvedemez; ölmez düşünce, asırların kanatları üzerinde (Zaman) ı aşıp son nesillere de ulaşır; ey Homer, sen, onun için ebedisin.

Wells'in, ismi geçen eserinde, ilk tarihçi Herodot'tan bahsedilirken şu fikir serdediliyor : (Bu suretle, bir yandan krallar ve kumandanlar, diğer yandan, meraksız ve cahil halk arasında sıkışıp kalan, ve bugün ehemmiyeti hepsine üstün olan diğer bir âmil zuhur etti : *İnsanlığın hür zekâsı*).

Meşhur Hammerin, cidden çok kıymetli ve pek büyük bir çalışma mahsulü olan (Osmanlı Devletinin tarihi) isimli eserinin fransızca tercümesinde (cilt 15, sayfa 119, «çıkma»), Nâdir Şaha gönderilen hediyeler münasebetile, 1730 tarihlerinde, Şarkta, şöyle bir sözün dillerde dolaştığı yazılıdır : (mâl, der Hindistan; akıl, der Frengistan; haşmet, der Âli Osman). Zekânın pek büyük kıymetini şundan anlayın : akıllı frenkler, 200 sene gibi nisbeten kısa bir zaman zarfında hem Hindistanın malına elkoydular, hem de Âli Osmanın haşmetini yıktılar.

Meşhur Leon Cahun'ün (L'introduction à l'histoire de l'Asie : turcs et Mongols - Asya tarihine giriş : Türkler ve Mogollar) isimli 1896 da basılmış olan pek maruf eserinde, Türklerin Avrupa terakkisini takip edememesi şu suretle izah olunuyor : (Bu suretle, orta Asyada (Rönesans) hareketi, orta çağa yeniden başlamadan başka bir şey olmadı. Avrupalılar, yeniden keşfedilen eski Yunanın ve ilk zamanlar fikirlerinin göz kamaştıran tesirleri altında, cür' etle, meçhule, serbest araştırmağa, *isyana* doğru atılırlarken, on beşinci asra kadar onların akranı ve onlarla beraber bir hizada yürümüş olan Asyalılar din bilginlerinin te'siri altında kalarak, oldukları yerde tepindiler, bir yenilik imiş gibi, Araplar tarafından şekli değiştirilen Arastoculuğu yeniden keşfettiler, Almagest (1) e geri döndüler, Sasanyan devrine, bu defa Türkçe olarak yeniden başladılar.

Bütün dimağî kudretlerini-ki *başka her hangi bir millet kadar buna sahip idiler* - ilâhiyat, hukuk, belagat şeklinde israf ettiler. Onlar, Öklidi, Batlamiyüsü, Calinosu, Bukratı yeniden teşkil ettiler, Eflâtuna bir parçacık dokunmağa cesaret ettiler, daha ilerisine gitmek dinsizlik olurdu. Yavaş yavaş, ahretteki Necatlarından başka bir şey düşünmez oldular. On altıncı asırda artık her şey bitmişti. Nazir yerine gelmiş, Türk, manevî cihetten (Pîr) ine, maddî cihetten padişahına bütün salâhiyetleri devretmişti. İstiklâl sahibi Türkler (Fena kafalar) addedilmiş, ve onlar Hindistana kaçmışlardı: (Han, Babür, anı, ur, ur). (Sayfa : 503).

F. Grenard dahi, yukarda ismi geçen (Asyanın yükselmesi ve düşmesi) isimli eserinde, (say. 189,) Türk ve umumiyetle İslâm âleminin geri kalmasını şöyle izah ediyor : (Her tarafta, mutaassıp ve dar görüşlü bir din sınıfının eline düşen İslâm dünyası, bu sınıfa körü körüne itaat etti, *zekâsındaki kuvvet ve hususiyeti kaybetti*. Bütün islâm âlemine (ilmihal) kitapları hâkim oldu, kaynakları tetkik ve münakaşa etmediler, *zekâlarını işletmediler*. Sonunda, Avrupa bilgi ve tekniğinin terakkilerini ta-

(Lûtfen sahifeyi çeviriniz)

(1) Elmacastı Batlamiyusun heyet kitabı.

En büyük eserimiz, Cümhuriyetimizdir.

195

Bir Gün...

Yazan: Elmas Yıldırım

Sanma, gitmez başımdan bu kasvetli bulutlar
Şimşek olup ufukta bir gün çakacağım ben...
Gözleri uzak yolu bekliyen nişanlıya,
Zaferlerden renk alan bir gül takacağım ben.

Dokunma gel, başıma konan devlet kuşuna,
Bırak götürsün beni bir emel savaşına!.
Bir gün çıkıp Altayın o mağrur, dik başına
O kahraman illere şanla bakacağım ben..

Söyleyin o toprağı çiğniyen imansıza,
Değmesin o telleri perişan duran kıza;
Bir gün gönül kaptırıp dağ deviren bir hıza,
Coşkun nehirler gibi orda akacağım ben..

Ordadır.. Hep varlığım, beşiğim, mezarım da,
Ordadır gençliğim de, aşkım da, baharım da...
Hâlâ titriyor adı solgun dudaklarımda,
Kendimi ateşinde bir gün yakacağım ben..

Elmas YILDIRIM

Meçhul bir Filozof

Yazan: Ziya Gökalp

Evimin bir penceresi, uzaktan yeşil bir sırta bakar. Oraya tırmanmak için bir keçi yolu buldum. Dün öğleden sonra, o sırta kadar yürüyerek gittim. Orada, göğe kadar uzanmış bir çınar ağacının gölgesi altında, güzel bir istiğrak köşesi buldum. Uzaktan kanatlarını açmış bir kartal gibi görünen bir yüce ağaç, dünyanın hay ve huylarına çok uzak olmakla beraber yine o dünyadan geniş bir ufkî kanatları altına almıştı. Burada, bir masa ile iki sandalyeden başka oturacak bir şey yoktu. Sandalyelerden birinde oturarak, uzak ufukları temaşaya daldım. Biraz sonra, ince bir Bağdat abasına bürünmüş, kırk beş yaşlarında fesli ve pantalonlu bir zat gelerek selâm verdi. Ve karşımdaki sandalyede oturdu. Sigara tabakasından iki siagra çıkararak birini bana uzattı.

Ben sigra içmediğimi söyledim. Kendi sigarasını tellendirdikten sonra, şu sözleri söylemeye başladı :

— Burası, insan oğullarının ayak basmadığı gizli bir köşedir. İnzivaya çekildiğim gündenberi hergün ikindi saatini burada geçiririm. Siz de benim gibi münzevî filozofsanız, her akşam burada birleşebiliriz. Çünkü münzevilerde, kendileri gibi dünyayı uzaktan seyreden insanlarla görüşmiye muhtaçtırlar. Biraz durduktan sonra tekrar başladı.

— Münzevî demek içtimaî bir vazifesi olmıyan bir insan demek değildir. Ben karşıdaki beyaz renkli binada ruh tabibiyim. Bu bina asabî hastalıkları tedavi eden bir sanatoryomdur.

Yirmi senedenberi, gayri uzvî sinir hastalıklarını tedavi etmekle uğraşıyorum. Demek ki eski zaman münzevileri gibi değilim. İnsanlardan uzak olmakla beraber insaniyetten uzak değilim. Ben merakla şu suali sordum.

— İnsanlarla insaniyet birbirinden ayrılabilirler mi?. Evet dedi ayrılabilirler. Bence insaniyet ilim, sanayi, edebiyat, felsefe hülâsa umumiyetle medeniyet adını verdiğimiz şeylerdir. Ben fertlerle hakikî dostluğa iştirak etmeksizin bu şeylerle meşgul olabildim.

Ben sordum :

— İnsanlardan kaçmanızın sebebi nedir?

— İnsanlar, ekseriya insanlığı terkederek ihtiraslı ve heyecanlı mücadelelere girişirler.

Bense, ihtirastan, heyecandan iztırap duyarım. Hayatımı daima sekinet içinde vecd içinde geçirmek isterim. İşte, insanlardan uzak yaşamamın sebebi budur. Hars, medeniyet gibi insaniyet hazinelerine gelince, bunlardan da mahrum kalmıya razı değilim.

Ruhumu vecidlerle dolduran insaniyetin büyük mefkûreleridir. Hülâsa, ben yalnız ihtiraslardan, heyecanlardan kaçıyorum. Çünkü, ben, rahatı ve huzuru sekinetli ve vecidli bir hayat içinde yaşamakta buldum.

— Beni de bu hayatınıza iştirak ettirmek lûtfunda bulunduğunuz için çok teşekkürler ederim. Sizin umdelerinize tabi bir müridiniz olmıya çalışacağım. Çünkü, hayat mücadelesinin bu asırda aldığı ihtiraslı ve heyecanlı şekil, beni de ruhumdan hasta etmiştir. Umarım ki, günde bir saat kadar, sizin kurtarıcı sözlerinizi dinlersem, bu hastalıktan tamamile kurtulacağım.

— Pekâlâ, her gün ikindiden sonra, buraya geliniz. Burada insanları hariçten beraber temaşa edelim. Ruhunuzdan kin, haset dedikodu gibi garezleri çıkarmıya çalışınız. Az zamanda ruhunuzdaki hastalıkların tamamile şifa bulduğunu göreceksiniz.

Her gün ikindiden sonra bu çınar altında birleşmiye karar verdik. Ayrılırken bu meçhul filozofa sordum.

— Buradaki konuştuğumuz sözleri (Cumhuriyet) gazetesinde yazabilir miyim? Çünkü bu gazete için benden makale istiyorlar. Çok faydalı olan irşadınızdan başkalarının da faydalanmasına müsaade etmez misiniz?

Şu cevabı verdi :

— İnsanlarla uzaktan konuşmayı ben de çoktanberi arzu ediyordum. Siz de buradaki konuşmalarımızı neşrederseniz benimle bu eski arzum tatmin edilmiş olur.

---

kip etmek kudretini kaybettiler.) Aynı müellif, aynı kitabın başka bir yerinde : (bir millet çökmeğe başlayınca, en evvel zekâsı körlenir) diyor. Fustel de Coulanges dahi, bahsi geçen eserinde, eski Yunan ve Roma Müesseseleri ve kanunlarının düşünüş ve inanış tarzı ile izah olunabileceğini, ve dimağ tekâmül edip te, bu düşünüş ve inanış tarzları değişince, eski düşünüş ve inanış şekilleri üzerine kurulmuş olan kurumların ve devletlerin de çöktüğünü yazar.

Hammer de, bahsi geçen eserinde (cilt 13, say. 3). terakkiye karşı duranlar, İspanya Araplarının ve İsrail kavminin âkıbetine uğrarlar) diyor.

Renana ve Wellse göre, insanlığın yaşamaktaki gayesi insan zekâsının tekâmülüdür. Osmanlı Devleti bu tekâmüle yabancı kaldı, ahlâksızları, tenbelleri, dalkavukları korudu. İnsanların yaradılmasındaki maksada aykırı bir vaziyet aldı. Onun için, tabiat ta, insanlığın terakkisi namına, onu ortadan kaldırdı.

O halde : Ölünciye kadar zekâmızı işletelim:

Dünyada biricik acısız zevk, dimağa mütemadiyen yeni ufuklar açmaktır. Bu da, ciddî ce güzel eserler okumakla, san'atla, meşguliyetle olur. Yalnız dimağî zevktir ki bıktırmadan tazelenebilir. İnsan, gerek kendi şahsına, gerek yurduna en büyük hizmeti de ancak bu sayede yapabiiir.

«Fikrin inkişafı, yedi kat göklere kadar çıkan biricik asîl zevktir».

Doktor Mustafa Hakkı AKANSEL

MİLLİYET'TEN DERLEDİ

196

HÂTIRA

Gazetti, S. 73, 1 Kânûnuevvel 1941, s. 7.

Yazan :
EDİP AYEL

Görmüştü Boğaz bizleri zümrüt tepelerde,
Germişti Hisâr ufkumuzun üstüne perde.

Koştuk, yürüdük, gölgeli yollarda gezindik,
Kâm almak için gençliğimizden bu sefer de.

Dağ, taş demedik hep bizim olmuştu yamaçlar,
Döndüktü tanışmaz gibi gözler gene yerde.

Avcumda elin bir sarı yapraktı gelirken,
Düşmüştü gönül işte o gün bir yeni derde.

Kuşlar gene ötmekte ağaçlarda, fakat ben
Issız bulurum âlemi. yok senden eser de.

Bilmem niye hâlâ sanırım kendimi yalnız
Bir hâtıra gölgem gibi arkamda gezer de!

Akşamları estikçe ufuklardan o rüzgâr,
Her gün sorarım : «Özlediğim sevgili nerde?»

Olmuşsa EDİB ömrüne işkence o hicrân
İsyân ederek tanrına haykır ve : yeter! de!

Türk kahramanlığından örnekler

Yazan :
Nejdet Sançar

Bugün, damarlarında dolaşan kanın büyüklüğünü duymuş olan Türkler «Biz, dünyanın en kahraman milletiyiz» derken, bunu boş bir öğünme yahut parlak bir söz diye değil, bir inanç mahsulü olarak söylemektedirler. En kahraman ırkın çocukları olmakla öğünen Türklere bu inanç, yirmi beş asırlık büyük tarihlerinden gelmektedir. Bu tarih, kahramanlık edebiyatile değil, kahramanlıklar ve kahramanlarla doludur İşte, kanlarının büyüklüğünü duymuş olan Türklere «En yiğit milletiz.» dedirten bu sayısız kahramanlık vakalarıdır ki, biz burada bunlardan bir kaçını anlatacağız :

***

1 — Aksak Temür, Hindistan seferine çıkmış, karşı durmak istiyen Hintlileri tepeliye tepeliye ilerliyordu. Delhi önlerinde yapılan büyük çarpışmayı da kazanan Türk orduları daha cenuplara doğru inmekte idiler. Ordu bir çok kollardan ilerlerken bizzat Temür de Ganj ırmağı sahillerinden yol almakta idi. Bu büyük ırmağın kenarlarını takip ederek ilerlediği sıralarda Aksak Temür, bir günde üç savaş yapmak mecburiyetinde kaldı. Bunlardan birisinde Türk padişahı büyük bir tehlike atlattı. Bir boğaz yakınında toplanmış olan binlerce Mecusi'yi perişan ettikten sonra, beklemediği bir anda Hintlilerin baskınına uğradı. Baskın veren Hintlilerin sayısı pek çoktu. Aksat Temür'ün yanında ise yüz kadar er vardı. Büyük Han fena bir durumda idi. Fakat. düşman sayısının çokluğuna hiç ehemmiyet vermedi. Vakit kaybetmeden erlerile birlikte Hintlilerin üzerine atıldı. Vuruştular. Topal Kahraman da, erleri de Türke yakışır gibi savaştılar. Neticede Hintlilerin hepsi toprağa serildi.

***

2 — Yine Temür'ün Hint seferinde Türk orduları Hindistanın en meşhur kalelerinden biri olan Mîret üzerine yürümüştüler. Bu

kale, sağlamlığına güvenilir durumda idi. Vaktile Çağatay hanlarından biri kaleyi kuşatmış, lâkin ele geçirememişti. İçindeki Mecusi'lerin kalelerinin sağlamlığına inançları büyüktü. Bu inançla Aksak Temür'ün teslim teklifine gayet mağrurane karşılık verdiler. Mecusi'lerin bu gururuna kızan Türk padişahı kaleyi savaşla almaya karar verdi ve kuşattı.

Surların altına lâğımların kazılmaya başlandığının daha ikinci gününde hücumlara da geçilmişti. Ölüme karşı göz kırpmadan atılmaktan çekinmiyen korkusuz Türklerden biri, bu mukadder neticeyi pek çabuk gerçekleştirdi. Şöyle oldu :

Hücumlar devam ederken, bir Türk eri büyük bir cüret ve yiğitlik gösterdi. Kendisine engel olmak istiyen düşmanların hareketlerine rağmen mazgallardan birine ip atarak hızla tırmandı. Surun üzerine çıkarak Mecusi'lerle boğuşmaya başladı. Bu korkusuz eri, başka yiğitler takip ettiler. Kalkıp inen Türk kılıçları neticede Temür'ün askerlerini önce surlara, sonra da şehire sahip kıldı. Bu erin yiğitliği işin uzanmasına engel olmuştu.

***

3 — Üçüncü Mehmet tahta çıktığı vakit, babası çağında başlamış olan Avusturya (Alman) seferi devam ediyor, eski şan günlerinin kahramanı olan Türk orduları, vaktile şimalî Alman ovalarına kadar giderek arayıp da bulamadıkları düşmanlarının önünde - idaresizlik yüzünden - mağlûbiyetlere uğruyorlardı. O zamana kadar böyle mağlûbiyetlere alışılmamış olduğundan gerek halk ve gerekse devlet büyükleri arasında bir galeyan belirmeğe başlamıştı. B galeyan gitgide büyüdü. Nihayet padişah bu nu önliyebilmek için bizzat sefere çıkma zorunda kaldı.

Padişahla birlikte ilerliyen ordu, düşmanla Haçova adlı yerde karşılaştı. İki or dunun biribirine girdiği ve savaşın kızıştı

(Lûtfen sahifeyi çeviriniz)

bir sırada otağın yakınına bir iki gülle düştü. Korkak bir adam olan ve oralara kadar zaten güçlükle gelmiş bulunan Üçüncü Mehmedi, bu mermiler, büsbütün ürküttü. Otağını bırakarak daha emniyetli olan gerilere çekildi. Sultanın bu korkakça hareketi orduda «Padişah kaçtı!» şeklinde yayıldı. Ve bu haber en büyük tesirini Yeniçeriler üzerinde gösterdi. Ortada döğüşmekte olan Yeniçeriler, düşmanın karşısında daha fazla durmaya lüzum görmiyerek kaçışmıya başladılar. Avusturyalılar, Yeniçerilerin bu beklenmiyen kaçışlarından istifade ederek hücuma geçip Türk ordusunun ortasını darmadağın ettiler. Halbuki bu sıralarda sağ ve sol yandaki ordular galibane çarpışıyorlar ve düşmanı sıkıştırıyorlardı. Fakat Yeniçerilerin kaçışması düşman için büyük bir fırsat olmuştu. Ortada döğüşen Avusturyalılar padişahın otağına kadar ilerlemeğe imkân buldular. Zafer çığlıkları arasında sultanın otağını yağmaya koyuldular. Bu durum, sağ ve sol yanlarda üstünlükle döğüşen kuvvetlere tesir edebilecekti. Büyük bir felâket doğmak üzere idi. Hiç bir şeyin durduramıyacağı bir felâket.. İşte bu sırada beklenmedik bir hâdise oldu. Padişahın otağında bulunan aşçı, hamal, çadırcı, baltacı ve diğer ne kadar hademe varsa birden parlayıverdiler. Hep birden, otağa kadar girmiş olan düşmanın üzerine atıldılar. Bunlar, silâhları olmadığından, ellerine geçirdikleri balta, çadır kazığı, kepçe, sopa, satır gibi âletlerle saldırmışlardı. Düşmanın otağa kadar girmesi, Anadolunun temiz Türk kanı taşıyan bu yiğit çocuklarını gayrete getirmişti. Bu gayretle ellerine geçirdikleri âletlerle, zafer sarhoşluğu ve yağma hırsile gözleri dönmüş olan düşmana saldırmışlardı. Düşmandan her birinin kafasına inen sopa, satır veya kepçe, millî gayretle coşmuş olan hademelere silâh da temin ediyordu. Bu görülmemiş saldırış, biraz önceki galipler için yaman bir sille oldu. Düşman, bu sillenin sersemliği altında bocalarken, Türk askerlerinden mürekkep kuvvetler tarafından çevrilerek bataklıklara sürüldü. Elli bini yok edildi. Haçova meydan savaşı kazanılmış, zafer Türklerde kalmıştı.

***

4 — Çingiz, daha bu adı almayıp da Temüçin diye anıldığı çağlarda, Mogolistan hâkimiyeti için komşu kabilelerle arka arkaya çarpışmalar yapıyordu. Bu çarpışmaların mühimlerinden birisi de Mogolistanın en güçlü Türk kabilelerinden biri olan Nayman (= Sekiz) lerle olmuştur.

Naymanlar, Temüçin aleyhine ittifaklar yapmağa uğraşıyorlardı. Bunu öğrenen Temüçin, zaten güçlü bir kabile olan Naymanların ittifaklarla büsbütün kuvvetlenmelerine sıra bırakmamak için hazırlanıp yürüdü. Naymanlar da, ittifaklarına aldıkları diğer kuvvetlerle ilerlediler. Mogolistanın iç kavgalarından en ünlüsünü yapacak olan iki kuvvet bu suretle karşılaştı.

Türkü Türkle karşılaştıran bu savaş, bir dağ eteğinde çok sert bir vuruşma olarak başladı. İlk saldıranlar Naymanlar olmuştu. Naymanların hanı da, bütün yiğit Türkler gibi, erlerile birlikte ve önde çarpışmak için atılmıştı. Fakat daha ilk anlarda, erlerinin yanında vuruşan Nayman hanı, ağır bir yara aldı. Hanın yaralanması Nayman'ların durumunu güçleştirdi. Savaş bütün hızile devam ederken, yaralı Hanlarını dağa kaçıran kumandanlar, Başlarının son dakıkalarını yaşamakta olduğunu gördüler. Hansız kalmak ve esir düşmek üzere idiler. Fakat bunu hiç birisi kabul etmedi. Türeden ve topraklarından ayrılmak ve başsız kalıp esirler gibi yaşamaktansa ölümü daha güzel buldular. Yaralı Hanlarına veda edip dağdan aşağı sel gibi indiler; eskisinden daha büyük bir şiddetle yeniden vuruşmaya başladılar. Savaş çok sürdü. Naymanlar o kadar sert ve yiğitçe vuruştular ki, Çingiz, o anda hasımları bulunan ırkının bu baş eğmiyen kahramanlarına «Sizler vazifenizi yaptınız; silâhlarınızı bırakın, kanınızı ve malınızı bağışladım» diye haber saldı. Son dakikalarını yaşamakta olan Han da efe ruhlu yiğitlerine «Kahramanlıklarından ve kendisine bağlılıklarından çok memnun olduğunu, lâkin artık boşuna kan akıtmayıp Temüçin'e teslim olmalarını» bildirdi. Fakat Naymanlar, iki teklifi de kabul etmediler. Artık onların gözünde yalnız bir şey vardı: Atılmak ve geri dönmemek.. Bu imanla vuruştular, vuruştular. Sayıları azaldıkça, sertlikleri artarak vuruştular. Çingiz galip geldiği zaman, kahraman Naymanların bütün ordusu, kendilerini yetiştirmiş olan topraklara serilmiş bulunuyordu.

Savaşı kaybeden de, kazanan da Türktü. Ölümü esirlikten daha güzel bulan da, ölüme göz kırpmadan atılanları toprağa seren de Türktü. O savaşta iki taraf belki bir çok bakımlardan birbirlerinden ayrı idiler. Fakat bilhassa bir şeyde birdiler: Kan ve o kanın birinci vasfı kahramanlık..

Nejdet SANÇAR

198

Şairlerimizi okurken :

Tevfik Fikret

Bu sütunda büyük şairlerimizden seçilmiş güzel, beyitleri ve mısraları neşredeceğiz. Bu parçalar doğrudan doğruya şairlerin düşünüş tarzlarını göstermekle beraber ifade güzelliğile, üslûp bakımından Türkçenin güzel örnekleri telâkki edilmeğe lâyıktır. Bazan bir şairin bütün eserlerini okumak, ondan iyi bir zevkle ayrılmış bir kaç parçadan başka nedir? Bu suretle okuyucularımıza bir hizmet edebilmiş olursak ne mutlû!

Kizbe yalnız riya ve hamak ağlar.

★

Sever hayatı beşer ta ser mezarında.

★

Elbet değil melekliğin ümmidi zulmü şer
Elbet sefil olursa kadın alçalır beşer.

★

Güzel düşün, iyi hisset, yanılma, aldanma
Ne varsa doğrudadır, doğruluk şaşar sanma.

★

Ebnayı beşer birbirinin kardeşi... hülya!

★

Gez, dolaş kâinatı efkârı
Daima önde, daima yukarı!

★

Koşan elbet varır, düşen kalkar

★

Düşün: bugünkü adımlar hazırlıyor yarını!

★

Sanki dünya batacak, sanki kıyamet.. heyhat!
Böyle hep korkulu rüya doludur habı hayat.

★

Ah, olaydı yaşatmak imkânı
Geçen ikbali ömrü...

★

Hayatı bence teessürdür eyliyen isbat.

★

Hoş geçen her demi sevda ebediyet sayılır.

★

Düşmek etrafı görmemektendir.

★

Bütün âlem esiri kuvvettir.

★

. . . . . vatanı gayyur
İnsanların omuzları üstünde yükselir

★

Arayan hakkı en sonunda bulur.

★

Âdem evlâdı bıkmamış cidden
Ne ezilmek, ne hakkı ezmekten.

★

İncinme kendi kendine, içlenme ey kadın
Mel'un eden de biz seni, tel'in eden de biz!

★

Yükselmeyen düşer, ya terakki, ya inhitat!

★

En celi hikmet: ezmeyen, ezilir.

★

Şüphe bir nura doğru koşmaktır.
Hakkı tenvir akul için haktır.

★

Hak kavinin demek, şerirettir.

★

Yükselmeli, dokunmalı alnın semalara
Doymaz beşer dedikleri kuş itilâlara

★

Her şeref yapma, her saadet piç
Her şeyin iptidası, âhırı hiç!

★

Bunu bir halik irtikâp etmez,
Halk eden mahveder, harap etmez.

★

Uğraş, didin, düşün, ara, bul, koş, atıl, bağır,
Durmak zamanı geçti çalışmak zamanıdır.

On sekizinci yıl

On sekiz yıl oluyor... Ufkuma bir pembe sabah
Doğdu; fecrin bürünüp dalgalanan tüllerine.
Ve ezanlardan uzarken o günü Allaha : felâ...h
Bir sevinç aldı bütün yurdumu matem yerine.

Duymuş annem o gün ilânını hürriyetinin (*)
İkileştirdi büyük Tanrı, demiş, bayramımı :
Sanki hürriyete yavrum ayak uydurmak için
Dün emeklerken atıp bastı, bugün ilk adımı.

...Bugün ufkumda açan hür güneşin renginde
Ruhu çıkmış göğe binlerce şehidin kanı var,
Nice bin kandaşı bağrında gömen enginde
Ulusum şanla ve mağrur ulu tarihe bakar!

Son alevlerle göçen bir çatıdan kurtararak
On sekiz milyonu almış ideal kollarına!
Bütün enginleri imanla aşarken yararak
Koşuyor hızla tomurcukları açmış yarına!

Dündar AKÜNAL

(*) 29/10/923.

Türk Ordusu düşmana düşman, barışa dosttur.

199

1941 sayı 13 s. 10

Bugünkü Türkçülüğün esasları

Yazan:
Hüseyin Namık Orkun

Tercüman gazetesinin başında «dilde, fikirde, işte birlik» düsturu bulunmakta idi. Binaenaleyh o ne kadar İslâmlıktan bahsetse ve ne kadar Tatar tabirini kullansa yine Türkçülük yapmış ve hareketine sadece isim koyamamıştı.

Gaspıralı İsmail Rusya Türkleri arasında Türkçülüğü kuranların birincisi ve sonuncusu olmuştur. Ondan sonra gelenler ikinci adımı dahi atamamışlar ve bu ideali şuurlu bir surette işleyememişlerdir.

Rusya Türkleri arasında Türkçülüğü bahis mevzuu edenlerden birisi de Hüseyinzâde Ali beğdir. Fakat bu zat Gaspıralı İsmail gibi türkçü değil daha fazla Turancıdır.

Sizlersiniz, ey kam Macar bizlere ihvan
Ecdadımızın müştereken menşei Turan

Diyen Hüseyinzade Ali beğ 1684 de Bakû vilâyetine tâbi Salyan'da doğmuş, Tiflisde okumuş, Rus üniversitesini bitirmiştir. Bundan sonra Türkiyeye gelmiş, burada Tıbbıyeye girmiş 1895 de doktor olmuştur. Sonra Tıbbiyede emrazı cildiye ve efrenciye muallim muavini olmuş, nihayet Azerbaycana dönmüştür. Azerbaycanda Zeynelabidin, Ahmed Ağaoğlu ve Ali Merdan ile birlikte Hayat gazetesini kurmuşlar ve burada Hüseyinzade Ali bey Türklük ve Türkcülük fikirlerine temas etmeğe başlamış, sonra Füyuzat mecmuasında yazı yazarak bütün Türklerin kabul eylemesi icabeden umumî dilin Türkiye lehçesi olduğu fikrini ileri sürmüştü. Kendisi de bu üslûb ile yazı yazmıştır. Rusyada eski serbest hareketi yerine daha önceki ezici kâbus çökmeğe başlayınca Hüseyinzade Ali beğ de Türkiyeye gelmiştir.

Yine Türkiye haricinde Türkçülük hareketlerine karışanlardan birisi de Ağaoğlu Ahmed beğdir. 1869 da Azerbaycanda Şuşa'da doğan Ağaoğlu Mirza Hasanın oğludur. Ağaoğlu ilk mektebi bitirdikten sonra liseye girmiş, ondan sonra o zamanki ismile Petersburga gitmş, orada da pek kalamıyarak Parise gitmiştir. Pariste Hukuku bitiren Ağaoğlu yurduna dönünce bir taraftan hocalık yapmağa diğer taraftan da yazılarile matbuat âleminde tanınmağa başlamıştı. Ağaoğlunun hareketleri Türkçülükten ziyade kültür kalkınmasına aiddir. Bu faaliyette bütün gayretile devam etmiş, nihayet Ruslar tarafından takibe uğrayınca Türkiyeye gelmiş, buradaki kültür hareketlerine karışmıştır.

Türkçülük hareketinin arkasından koşarak yetişmeğe çalışan bir zat daha vardır: Akçuraoğlu Yusuf.

Biraz da Türkiyedeki Türkçülük hareketinden bahsedelim: 1908 senelerinde yalnız ilmî faaliyette bulunmak ve Türkçülükten ziyade türkoloji ile uğraşmak gayesile bir Türk derneği kurulmuştu. Bu cemiyet Türkçülük yapmaktan çok uzaktı: İçine Agob efendiyi ve Rıza Tevfiği aldıktan sonra Türkçülük değil türkoloji dahi yapamamıştı. Bursalı Tahir beyin Türklerin ulûm ve fününa hizmetleri, Necib Asımın pek eski Türk yazısı adlı risalelerini tab ve Türk derneği adlı yedi sayı kadar devam eden bir mecmua çıkarabilmiştir.

Ziya Gökalp

Mevzua girmeden evvel Türkiyede ne için Türkçülük hareketinin doğduğunu araştırmak gerektir. Bizdeki Türkçülük hareketi asla dışardan gelen bir tesir ile vücude gelmemiştir. Onun sebeplerini içeride aramak gerektir.

Zaptettiği yerde kökleşmek ve bir kültür hâkimiyeti kurmak siyasetini güdemeyip sadece fazla yer almak isteyen Osmanlılar bu aldığı yerleri idare edememeğe başlamış, gittikçe buraları baş belâsı olmuştu. Devlet mekanizması zayıflayınca gayrı Türk unsurlar kuvvet buluyorlardı. Osmanlılar vergi almak için bu gayrı Türk unsuru memnun ederek olduğu gibi muhafaza ediyorlar, onların temessül etmesine dahi müsaade etmiyorlardı. Anadolu evlâdı Yemen çöllerinde can verirken Yemen Arabını devlet memnun etmek için her çareye başvuruyordu. Bu iç siyasetine haricin de tesiri başlayınca bütün bu gayri Türk anasırda milliyet fikirleri kök salıyordu. Evvelâ Sırplar, Rumlar, Bulgarlar arasında başlayan bu milliyet cereyanı daha sonra Ermenilere ve Arnavutlara kadar sirayet etmişti. Bütün bu hareketlere karşı Türk hâlâ bu unsurları Meclisine alıyor, işbasına geçiriyor ve onun milliyet hareketine karşı kendi benliğini duyarak siyasetini dahi değiştirmeği bilemiyordu. İşte Türkiyede Türkçülük hareketinin sebebini bizce bu noktada aramak gerektir. Türk unsurunun hâkim olduğu bir devlette Arnavudların padişahın etrafını alması ve bütün gayrı Türk anasırın birbirlerini tutarak mekteplerde, kışlalarda ve resmî dairelerde bir grub vücude getirmesi neticesindedir ki Türk de kendine gelmeğe başlamış ve gayet tabiî olarak onların arasında da milliyet hisleri uyanmıştı. Diğer taraftan İkdam gazetesinde Necib Asım, Veled Celebi, Fuad Raif ve Ahmed Cevdet beylerin Türklüğe aid yazılar yazması da bu hisleri körüklüyordu.

İzmirde Necib Türkcü dilin temizlenmesi husunda yazılar yazıyor ve bu fikrini tatbik de ediyordu. Ondan sonra Selânikte Genç Kalemler bu davayı ele almış bulunuyordu. Fakat bu işi bir tesekkül haline sokmak ve daha sistemli calışmak lâzımdı. Tam bu sırada Celâl Nuri Jön Türk gazetesinde bir makale yazmış ve Donanma Cemiyeti gibi bir cemiyet kurulmasını, bu cemiyetin mektepler açmasını, maarifin tamimini üzerine almasını teklif etmişti. Bu makale Tıbbiye talebeleri arasında tesir yapmış ve hemen teşebbüse dahi geçilmişti.

Fikir hareketimizin tarihinde Harbiye ve Tıbbiye gibi iki eski kültür ocağı çok mühim rol oynamışlardır.

O zamanları Tıbbiyenin beş sınıfında 370 kadar talebe vardı. Bunlar arasında gayrı Türk unsuru çıkaracak olursak geriye 228 talebe kalıyordu. Bu talebeler kendi arasından sınıfların mevcuduna göre yirmide bir nisbetinde mürahhas seçmiş, bu suretle beşinci sınıftan 2, dördüncü sınıftan 2, üçüncü sınıftan 4 ve birinci sınıftan 1

200

olmak üzere on bir murahhas faaliyete geçmişti. Sonra bu faaliyete Gülhane seririyatında tatbikat görmekte olan Dr. Fuat Sabit de iştirak etmiş, Gümüşhaneli Hasan Baydurun kalemile bir beyanname hazırlanmış ve hazırlanan beyannameler maksadı izah ile rey toplamadan ibaret olduğu için her yerden teşvik görmüşlerdi. Beyanname verilenler arasında Kütahya meb'usu Ferid bey de vardı. Ferid bey beyannameyi okuduktan sonra hakikî maksadın ne olması lâzım geldiğini anlatmış, Türk gençliğine millî hissi aşlamanın en lüzumlu bir iş olduğunu söyliyerek faaliyeti bu cihete sevke muvaffak olmuştur. Tıbbiyeli murahhaslar Ferid beyin evinde iken onların burada olduğunu haber alan Mehr. Emin, Yusuf ve Rıza Tevfik beyler de buraya gelmiş ve Türk ocağının ilk temeli bu suretle atılmıştır. Bundan sonra bir defa da Ağaoğlunun evinde toplanılmış, bu toplantıya İttihad ve Terakkinin murahhası olarak İstanbul meb'usu Ahmed Nesimi bey de iştirak etmiş, Ferid beyin ileri sürdüğü fikir kabul edilerek cemiyetin teşkiline ve nizamnamesinin tanzimine karar verilmişti. Cemiyete Dr. Fuad Sabit beyin teklif ettiği Türk ocağı adı verilmişti.

Türk ocağı Türk kültür hayatına çok büyük iyilikler etmiş, gençliği kendi çatısı altında toplayarak idealist ve temiz bir gençlik yetiştirmiş, bir çok kıymetlerin ortaya çıkmasına sebep olmuştur. Türk Yurdu mecmuası Türk ocağının organı olduğu gibi Türk ocağı daha bir takım neşriyatta bulunmuştur. Ocağın en faal uzvu ve bu müesseseyi lâyık olduğu mevkie çıkaran Hamdullah Suphi beydir. Divanyolunda Mercan Ağa cemii civarında küçük bir odada kurulmuş olan Türk ocağı kısa bir müddet sonra Beyazıdda büyük bir binaya taşınmış, azaları fevkalâde çoğalmış ve memleketin her tarafına kol budak salmağa başlamıştı.

Türkçülük hareketi alıp yürümüş, yurdun 250 kadar yerinde şubeler açılmış, mecmualar dağıtılmış, gençler toplanmış, faaliyetler devam etmişti.

Balkan harbi, Arnavudların ihaneti, düşmanların fecî zulümleri, Rumların, Ermenilerin ve bilhassa Arabların Türklüğe karşı ihanetleri Türk milletinin gözünü açmış, milliyet hissinin uyanmasına yardım etmiştir. Türkçülük, Turancılık gibi mefhumlar ortada dolaşıyordu. Fakat bu Türkçülük ne demekti?. Onu ciddî ve ilmî bir surette izah eden yoktu. İşte bu cereyanı sistemleştiren, onu ciddî bir surette ilk defa izah eden Ziya Gökalp'tır.

Çe - ça
Dişilik eki midir?
Yazan : Fuat Köseraif

Türk grameri üzerinde çalışıldığı şu sıralarda bu bahsin ortaya çıkışı, durup mevsimini beklemiş gibidir. Sayın üstad Ahmet Cevat Emre yukarıki sorunun müsbet evetcisi olduğundan, Tanrı'dan hanım hanımcık bir Tanrıça yapmış. Bu başarıyı saygıdeğer Avni Başman hoş görmüyor ve ilâhe'nin Türkçe karşılığı ancak (Kız Tanrı) olacağını kesin bir ifadeyle bildiriyor. Ona göre bu ekin kimin malı olduğu işkilsizdir; Islav âleminden Sırp - Hırvat'larındır. Dibelek, yâni esasen, bize tamamiyle yabancıdır. Sonra bir arkadaştan Türk Budist dualarında (Tanrı Kız) denildiğini öğrenince, bu tâbiri de cana yakın buluyor. Nihayet dilsel bu münakaşaya güzel bir Çin masalı sokuşturarak üstad Emre'nin bu bahiste dile isnad ettiği nağmeyi, mahza kendi arzusunun sazından çıkarmış olduğunu zarif bir yolda anlatmakla işi tatlıya bağlıyor.

Güzel; hele münakaşanın edibâne oluşu, daha da yahşi. Lâkin Tanrıça'yı bir düşütmü saymak lâzım gelecek?

Biliriz ki kökler gibi ekler de bir takım dillerde ortaklamadır. Çıkım özekleri (nüveleri) ayrı olabilir. Tesadüf bu ya, gene de aralarında bazan bir benzerlik, hattâ tam mutabakat bile görüldüğü vardır. Söz gelişi al/el. Bu ek Fransızca national, germinal, conventionel, rituel'de ve daha bir çoğunda bulunduğu gibi, bizim de (ur) Ural, (kur) kural, (çek) çekel, (göz) güzel ve emsali sözlerde yabancımız değildir. Onu «evrensel» yapmacasında görünce, belki bir haylimiz yadırgar. Bu benzeşmeler nasıl ve niçin oluyor veya yadırgayış ne sebebden ileri geliyor? Burada uzunca dilbilgisi incelemelerine girişmek yersiz olur; zira olağanı durumlandırmak maksada erişebilmemize yeter. İster köksü ister tesadüfî olsun, Türkçe ve Farsca arasında da böyle ortaklıklar yok değildir. Netekim kâr/ger şüphesiz Farscadır. Yapan, işgören anlamına gelir. Örnek: sanatkâr, bestekâr, âhenger (demirci), dürûger (dülger) ve ilhr. Amma düz Türkçemizde de ona rastgelmiyor muyuz; sümmek (emmek den sünger, (ak'dan) ağger, ülker v.s. gibi? Hattâ bunun gar biçiminde bir sakıylini de tanırız; ılgar, şıvgar, toygar, Bulgar ve daha bir nicesi... Ça-çe eki de bu kabildendir. Acemler onu küçültmede kullanırlar; divan, divançe; keman, kemançe ve sâire. Dilimizde ise bu ek başka işe yarar ve kopça, boğça, ökçe gibi kelimeler yapar. İmdi ayni dilde bir ekin birden ziyade, yâni muhtelif ödev aldığını biliriz. Meselâ: gözlük, kömürlük, oburluk, kışlık v. ilh. Mademki yukarıki misaller ça/çe'nin dilimiz gereçleri (malzemesi) arasında bulunduğuna tanıklık ediyor ve zaten bu yüzden ikirciniğe (tereddüde) düşen de yoktur, o halde mes'ele Türkçemizde bunun dişiliğe delâlet edip etmediğini araştırmaktan ibaret kalır. Türkler, Bay Avni Başman'ın da tasdik edip misal, getirdiği vechile, ek takarak müennesliği ifade etmeği denemişlerdir; fakat ap aşikâr da anlaşılıyor ki, onu yayımlamaya hacet görmemişlerdir. Beg, begüm; han, hanım; köse, kösem elde birer burhan olmakla beraber sayıca kıtın kıtıdır. Ça/çe de bu nedrette eşdeşdir. Profesör Cevat Emreye göre, aça, eçe sözleri agaça ve ekeçe'den tekâmül etmişdir ki, bu iddia dilbilgisi bakımından boşa benzemiyor. Amma ça/çe Islavcada varmış. Olur a. Dillerin birbirinden alış verişde bulunduğu olurmuş. Bu da doğru. Lâkin kraliçe, imparatoriça, çariça sözlerine bakarak Türklerin bu eki dişilik alâmeti olarak slavcadan aktarmış oldukları hükmüne varmak, işte bu, müşabehetin kaypak zemininde kurban vermektir, sanırım. Ekeçenin eçeye dönebilmesi çok uzun bir törpüleniş devrine lüzum göstermiş olacağı için, bizim cenub Islavlarıyle tanışmamızdan daha geri çağlara ulaşsa, gerek, Türk İskitler kralıçası (Timur = demir'den) Timurçe (Yunancası Tomiris) pek eski bir tarih kahramanıdır. Demek ki Türkçede ça/çe şeklinde de bir dişilik eki varmış; ancak bu tarzda te'nîs, yalnız önemli ve saygıdeğer yerde kullanılmış olacağı fikrine varılmak lâzım geliyor. Getirilen Timurça misalini kifayetsiz bulan olur. Öyle ya, bir gonca ile bahar olmaz. O halde tanıklığa yaşayan bir iki şâhid daha çağıralım. M. Pavet de Courteille'in Turk-Oriental sözlüğünde Arap harfleriyle (elif gayn elif çe he) yazılı agaçe var. Aleksander Mardkovicz'in Karaim Türkcesi sözlüğünde de bek=beg'in müennesi bir biyçe buluruz. Dahası var. Osmanlı düz Türkçemizde, teyze dayının müennesi dayıçe'den muharref değil midir? İş böyle olunca üstad Cevad Emre'nin Odüsseüs tercümesinde Athene Kız Tanrı için Tanrıça demesini kınamak doğru olamaz. Atalarımızın yaptığını biz neden yapmayalım? Şu kadar var ki, dilde bu gibi tasarruflar kimseye zorla kabul ettirilemez. Beğenen beğenir, benimser; beğenmeyen bir yana bırakır. Bundan başka hiç kimseye : ne salâhiyetle dilde herkesin yapmadığı bir tasarruf çığrını açmaya kalkışıyorsun, denilemez; hele dilimizin kabiliyetini geliştirmeye, varını arttırmaya, yoğunu doldurmaya çabaladığımız sırada. Ekmeğin büyüğü hamurun çoğundan olur vurungusunu (darbı meselini) hatırlayarak «yapma kelimeler iycadı» töhmetiyle gayret gösterenleri, ülkü aşkıyle kutsal bir erek (gaye) peşinde koşanları yermemek, elbette daha insaflıca ve dilimiz için hayırlıca bir hareket olur.

Fuat KÖSERAİF

TÜRK RESSAMLARI

Ressam Rifat Çeteci

Yazan: Prof. Dr. A. Süheyl ÜNVER

Hayatta olması ile müftehir bulunduğumuz ressam Rifat Çeteci bugün seksen yaşındadır. Cihangirdeki evinde hâlâ resimle meşguldür. Onun hakikaten klâsik eserleri vardır. Tercemei hali son yarım asırlık resim tarihimizi aydınlatacak ışıklara maliktir ve asıl hoş tarafı bu tercemei hali kendileri söylemişlerdir. Şimdi onu kendi ağzından dinliyeceğiz.

İhtiyarlamış, fakat gençlik his ve dirliğini kaybetmemiş taze ruhlu sanatkârlarımızı hayatlarında unutmamak lâzımdır. Onlardan böyle arada sırada bahsetmek kendilerine yeni bir canlılık daha verir. Hiç olmazsa unutulmadıklarını ve eserlerinin takdir olunduğunu görmekle ve işitmekle bahtiyar olurlar. Bu yaşa gelmiş hakikî sanatkârları ancak böyle tatmin ederiz. Onları artık maddî hiç bir şey bu kadar mesut etmez.

Ressam Rifatın eserlerinden bazılarını bugün, Atatürk'ün Dolmabahçe sarayının bir köşesinde kurduğu Türk resim ve heykel müzesinde görmek kabildir. Fakat onu bu satırlarda tanıdıktan sonra eserlerini gözden geçirmek daha zevkli olur.

Sanatkârların ihtiyarlamadığına hâlâ çalışması ve hâlâ eski zevki içinde yaşaması bir misâldir. Sanatları onları hiç bir münebbih ve kuvvet ilâcına ihtiyaç hissettirmiyecek derecede kendilerini tatmin etmektedir. Esasen onlar ölmezler de. Eserleri payidar oldukça yaşarlar.

Şimdi tercemei halini onun ağzından dinliyelim ve buraya koyacağımız eserlerinin tavsifine geçelim:

— Çeteci zade Âmedi odası halifelerinden Hacı Şerif efendi oğluyum. Fakat Rizeli olan pederim de resmi sever ve yapardı. Dedem Rizeli zahire tüccarı Mehmet Emin efendinin sanata merakı yokmuş. Bize Çeteci denmesinin sebebi eskiden çete tabirinin muavin donanmaya ıtlak olunması ve Rizeli dedem tüccardan Mehmet Emin efendinin babası Hüseyin kaptanın da Rize muavin donanma başbuğu olması hasebiledir.

İstanbulda Cihangirde 1278 (1861) senesinde doğdum. İlk tahsilimi Kışlaarkası mahalle mektebinde gördüm. Sonra Salıpazarında Tophane Müşiri Halil Paşanın açtığı Feyziye mektebinde okudum. Şinasi de buradan mezun olmuştur. 19 sene muayyen zamanlarda Süleymaniye cami derslerine devam ettim. Arapça ve Farsça öğrendim. Cami derslerine daha bir sene devam edemediğim cihetle rüus alamadım.

Ressam Rifat Çeteci

Şekil I.

Mektebi Feyziyeden birincilikle mezun olduktan sonra resmî memuriyet hayatım başlar. Nihayet en son Sadaret Müsteşarı oldum.

Sanat hayatıma gelince :

Sanat insanlarla beraber doğar. Bu zorla olur bir şey değildir. Bu cihetle 7 yaşımdan beri resimle meşgul olurum. O esnada benim bir eniştem vardı. Bahriye yüzbaşılarından Üsküdarlı Parmaksız Mehmet bey derlerdi. Müstait bir bahriye zabiti ve donanma topçu müfettişi idi. Bahriye mektebini burada bitirince İngiltere donanmasında bir buçuk sene kalmıştı. Ressamlıkta da behresi vardı. Bende, tarafın-

Şekil II.

dan resmolunan Orhaniye zırhlısı levhası vardır. Vakıa bu zattan bahis mevzuumuz haricinde ise de erbabı ilim ve malûmatı vesile düştükçe taziz ve tebcil etmek kadirşinaslık borcumuzdur.

Eniştem resimle meşgul olması hasebile benim resmi öğrenmemi teşvik etti. O sırada Beyoğlunda Mektebi Sultani karşısında bir dükkânda bahriye ressamlarından Ayvazofski'nin eserleri teşhir olunurdu. Eniştem beni oraya götürdü. Bunları görünce hevesim arttı. Sonra Miyye namında bir Fransız ressamının keza Beyoğlunda açtığı atelyeye gittik. Bu atelyede talebenin mesaisi benim sanat havesimi çok arttırdı. (Ressam Rifat bunu anlatırken yaşaran gözlerini sildi. İşte hayaller! dedi).

1293 (1877) den sonra idi. Tepebaşında bir resim sergisinin açıldığını duydum, hemen oraya koştum. Beğendiğim resimlerden birisi Ayasofya camii içine yerleştirilen muhacirleri gösteriyordu. Altında (Valéri) imzası vardı. Bu emsalsiz akuarele meftun oldum. İçimde keşke bu adamı bulsaydım da buna tilmiz olsaydım arzusu uyandı. Aradan kısa bir zaman geçtikten sonra Gülhane Sanayii Nefise mektebi tesis olundu. 6 ay sonra o mektebe gittim. Beni ikinci sınıfa aldılar. Benden evvel yazılmış 2-3 kişi vardı. Bu mektepte tahsilimi ikmal ettim. İkinci defa birinci olarak diplomamı aldım.

Mektebe devamım esnasında resim hocamız mösyö Valéri idi. Bir aralık mimarî sınıfına devam ettim ki onun da muallimi Valori idi. Heykeltraş muallimi zeybek heykeli müdbii Oşkan efendi ile ressam Valéri mektebe girişimde beni imtihan etmişler ve bana evvelce resim yapıp yapmadığımı sormuşlardı. Mektebin umumî nazırı

202

Hamdi bey merhum, heykeltraş Oskan efendi de dahiliye müdürü idi. Oskan efendi pek müstait bir hocamızdı. O zaman mektep talebesinden olan Galip beyden lâzım olan şeyleri öğren, yarın git imtihan olacaksın dedi. Bana bir büst verdiler. Bunu çizmeğe başladım. İşte Valori ve Oskan efendi bunu görünce beni mektebin ikinci sınıfına aldılar, ikinci sınıftan itibaren resmi Valori gösteriyordu. İşte onunla ilk tanışmam böyle oldu.

Valorinin Şişlide iki evi vardı. Sonra birisini sattı, birisinde otururdu. Resim tahsili zamanında Oskan efendi ile iyi tanışmışlar, İstanbula beraber gelmişler ve Oskan efendinin akrabasından bir kadınla evlenmişlerdi. Bir kızı ve bir oğlu vardı. Türkçeyi iyi konuşurdu. Hususî resim yapar ve satardı. Resimlerini zamanının büyükleri alırdı ve İstanbulda tavattun etmişti.

Mimar Valori'ye gelince, babası İtalyan, anası Rumdu. Müstait, lâkin

Şekil III.

deli bir adamdı. Düyunuumumiye ve Osmanlı bankası binaları onundu. Yaptığı binaların kapılarını damlarile bir yapardı.

Bütün ömrüm resmî vazifelerimden boş vakit buldukça resim yapmakla geçti. En büyük zevki bunda buldum. Başka bir kimseden öğrenmiyerek sırf havesimle başka şeylere merak ettim. Meselâ, iyi bir marangozum, ince demir işlerile ve ince sanatlarla da uğraşırım. Kayık, top arabası, istimbot, tüfek bile yaptım. Elimden gelmiyen bir şey yoktur. Yalnız dantel ve çorap örmesinden sıkılırım. Yaptığım şeylerin bazılarını saklarım. Sakladığım sulu ve yağlı boya levhalarımı pek severim ve yaptığım resimlere koyduğum şahıslarda Anadolu tipini pek beğenirim. Tabiî manzaralar yapmasını pek severim. Bunların her çeşidini yaptım. Resim yaparken bilâfasıla çalıştığım olur ve

Şekil IV.

bundan katiyen sıkılmam. Bunları beni takdir etsinler diye yapmadım. Lâkin bu merakımı tatmin etmek lâzımdı. İşte ben onu tatmin edeyim derken bu eserler vücude geldi.)

İşte muhterem ressamımızın bize verdiği izahat budur. Son bir asırlık resim hayatımıza ait mühim malûmat vermiştir. Şimdi onun en son alınan resmi karşısında (şekil 1) bu mütevazı sanatkâra hürmetle eğilirim. Zira buraya koyduğumuz örnekleri ibda' etmişlerdir.

Beşiktaş sahiline ait resmin (şekil 2) burada maalesef renklerini göremiyeceğiz.

Şark güzergâhının (şekil 3) renklerini burada gösteremediğimizden dolayı üzülmemek kabil değildir. Çok şayanı dikkat ve klâsik bir eserimizdir.

Bir köy evini tasvir eden bu resim (şekil 4) ressamın köy ve köy hayatımıza yakından bağlılığını göstermektedir. Pek güzel bir sulu boyadır. Bunda bugün köylerimizde adedi eksilen en aşağı eski alçı pencereli evlerimizden birisini buluyoruz.

Konyada İnceminareyi gösteren bu resim (şekil 5) kendisinin seyahatleri esnasında memleketimizin âbidelerine saygı ve bağlılığını göstermektedir. Selçukların bu güzel eserini güzel bir sulu boya ile tavsir etmiştir.

Şekil V.

Lisan

Yazan: **Ziya GÖKALP**

Güzel dil Türkçe bize
Başka dil gece bize.
İstanbul konuşması
En saf, en ince bize.

Lisanda sayılır öz
Herkesin bildiği söz;
Manası anlaşılan
Lûgata atmadan göz.

Uydurma söz yapmayız,
Yapma yola sapmayız
Türkçeleşmiş Türkçedir;
Eski köke tapmayız

Açık sözle kalmalı
Fikre ışık salmalı;
Müteradif sözlerden
Türkçesini almalı.

Yeni sözler gerekse
Bunda da uy herkese;
Halkın söz yaratmada
Yollarını benimse.

Yap yaşıyan Türkçeden,
Türkçeyi incitmeden,
İstanbulun Türkçesi
Zevkini olsun yiden.

Arapçaya meyletme
İrana da hiç gitme;
Tecvidi halktan öğren
Fasihlerden işitme.

(G) li sözler emmeyiz,
Çocuk değil, memeyiz!
Bir kaç dil yok Turanda
Tek dilli bir kümeyiz.

Turanın bir ili var,
Ve yalnız bir dili var.
«Başka dil var..» diyenin
Başka bir emeli var.

Türklüğün vicdanı bir
Dini bir vatanı bir;
Fakat hepsi ayrılır
Olmazsa lisanı bir.

Ziya Gökalp

Büyük millet, Büyük insan yetiştirendir.

203

İBRAHİM PAŞA SARAYINDAKİ DÜĞÜNLERDEN

ŞEHZADE MEHMEDİN SÜNNET DÜĞÜNÜ

Yazan :

Yüksek Mimar

S. ÇETİNTAŞ

Sarayın geçen sene yıktırılmış kısmının görünüşü

Milletin hükümdarlara kul, köle olduğu zamanların zihniyetine göre garip bir tezad halinde bu müsrifane düğünün bir de halkçılık çephesi görülüyordu, meselâ: Düğünü ve düğündeki eğlenceleri seyretmek için davetlilere hususî tribünler yapıldığı gibi halka mahsus yerler de hazırlanmıştı.

Halka her gün yemek veriliyordu ve her gün halk için kesilen hayvanlardan on altıdan yirmiye kadar sığır sayılıyordu. Tarihlerimizin üzerinde birer ekmekle beraber her gün bin tabak pilâv verilmiş olduğunu yazdıklarına göre en aşağı halktan bin kişi yemek yiyordu, kesilen sığırlar ise tam gövde halinde kızartılarak halka tevzi ediliyordu [1]. Halkın ise bu ziyafetlere rağbeti çok yüksekti. O kadar ki düğün sahası, kırılan tabak parçalarının güneşteki pırıltısı ile gözleri kamaştırıyor, yemek ve pilâv döküntüleri ile kirleniyordu, fakat evvelce de söylediğimiz gibi yalnız düğün sahası için tahsis edilmiş elli adet sulayıcı ile esirlerden iki yüz süpürkecinin faaliyeti bu meydanı her sabah halka sulanmış süpürülmüş bir halde teslim ediyordu.

Gerçi düğün sahası At meydanı idi. Fakat burası merkez olmak üzere düğün ve şenlik bütün şehre teşmil edilmek isteniyordu. Netekim daimî bir kaynaşma sahası olan sokakları bu düğüne mahsus altı yüz saka tuhaf kıyafetlerle dolaşıyordu. Evvelce de söylemiş olduğumuz gibi düğün nahillerinin şehirde halka teşhiri maksadile bunları geçirebilmek için evlerin cumbaları kesilerek sokaklar genişletiliyordu.

Dervişlerin [2] dehşet verici hareketleri ile sokakları dolaştıkları esnada bunları pencereden seyreden kadınlar korkuyorlardı. Sünnet, Muhammedin vazettiği dinî icaplardan birisi idi. Fakat onun düğün ve şenliği islâmlara inhisar ettirilmiyerek bütün vatandaşlara ve şehirdeki din ve milliyet dışındaki azlıklara da teşmil ediliyordu. İleride göreceğimiz veçhile hıristiyanlar da cemiyet halinde geçit resimlerine iştirâk etmişlerdir.

Bu düğünün gerek medenî ve insaf ve ihtişam tezahürlerinin, insan ruhunda yaptığı iyi tesirler, o kadar derin olmuştur ki gerek düğün esnasında ve nî çehresinin gerekse kuvvet, kudret gerekse düğün bittikten sonraki günlerde, her gün için yüzden ziyade Rum, Arnavut vesair hıristiyanlardan İslâm olmak için sünnet edilmelerini istiyenler görülüyordu. Bunlar serpuşlarını çıkarıp şahadet parmaklarını havaya kaldırıyorlar ve derhal dilekleri yerine getiriliyordu.

Düğünde harp ve vuruşma oyunları

Daha evvelce sultan ve şekerleme alayı ile birlikte Macaristan ve Bosna hududu esirlerinden on iki kişinin düğün yerine getirilmiş olduğunu söylemiştik, işte ilk vuruşma oyununu bunlar yapmışlardır.

Padişahın ve davetlilerle halkın gözü önünde bunlar kılıçlarla vuruştular, mızraklarla biribirlerini deldiler, bir tanesi kendi vücudüne bir harbe sapladı, bazıları kollarını oklarla deliyorlar, bazıları arkalarına at nalları çakıyorlar, vücutlarından kanlar sızıyordu. İçlerinden iki tanesi oracıkta öldü, padişah gerçi bunları para ve ihsan ile mükâfatlandırdı, hattâ bir tanesine dört bin akçe de verildi, fakat insanî hislere iztırap veren bu gibi oyunların tekrarı menedildi.

Haziranın yani düğünün altıncı gecesi düğün sahasında yaptırılmış bir Macar istihkâmına hücum ve müdafaa gösterişi yapıldı. Manevrada askerler mızrak yerine değnek ve kalkan yerine yastık kullanıyorlardı.

Dokuz haziranda padişahın huzurunda daha ehemmiyetli bir manevra yapıldı, padişahın karşısında iki kule yapılmıştı. Bu iki kuleden sarı ve kırmızı

[1] Genç danaların bütün olarak [çevirme] denilen tarzda kızartılmış olduğunu hatırlatıyor.

[2] Gözlerine şiş saplamak, kılıç ile karın delmek gibi marifetler yapan Rüfai'ler olacak..

204

bayraklar asılmış olanı Türk kulesi, kırmızı ve mavi haç resimleri taşıyan diğeri de düşman kulesi farzedilerek bu iki kule arasında ciddî bir muharebe cereyan ediyordu.

Evvelâ bir top ateşi ile muharebe başladı. Mütekabil bombardımandan sonra Türk kulesinin siperlerindeki askerler, düşman kulesinin duvarlarına hücuma kalktılar, muzafferiyet Türkler için muhakkaktı, çünkü düşman kulesinin duvarları yıkılmıştı. Fakat tam bu sırada seyirciler hoş bir sürprizle karşılaştılar; hıristiyan kulesinin yıkık duvarları arasından birdenbire dört tane domuz çıktı, hıristiyan hükûmetlerinin seyirci elçileri huzurunda, bu sürpriz zarif bir telmihi de ihtiva ediyordu, bu manalı eğlenceye ilâve olarak imparator elçisinin sarayından getirilmiş bir beşinci domuzun dört arslan tarafından parçalanması da seyredildi.

On dört haziranda At meydanında bir deniz muharebesi yapıldı: İki kadirga tıpkı denizde imişler gibi tertibat alarak yekdiğerine rampa ettiler, neticede birisi galip geldi, mağlûp gemiyi yedeğine taktı ve arkasında asılı bayrağı tozlara sürüne sürüne muzafferane çekip götürdü.

Haziranın on altıncı günü de sipahi ve silâhdar bölükleri arasında bir piyade harp manevrası yapıldı.

Düğünde atıcılık ve binicilik yarışları ve spor

On dört haziranda sipahilerin güzel bir at yarışı seyredildi, bir gün sonra sipahi ve silâhdar bölükleri arasında bir okçuluk müsabakası yapıldı, yüksek bir direk tepesine altından yapılmış bir elma konmuş oklar buna atılıyordu, sonra bu yarışçılardan bir takımı altın kakmalı silâhlar ile mücehhez olarak binicilik hünerleri gösterdiler.

Haziranın on altıncı günü mühim bir at yarışı yapılarak birinciye bin altın öğdül [3] diğerlerine altın ve gümüş paralardan mükâfatlar verildi.

Düğünde rakıslar ve temsiller

Düğünde kuklalar, hokkabazlar, karagöz ve soytarılar çoktu, fakat bilhassa bazı rakıs ve temsiller zikre şayandır:

Yahudilerle zenciler haziranın dokuzuncu günü Matezina denilen rakısları ve Piros zamanından kalma Moreska denilen rakısları gösterdiler.

Haziranın on dördünde Sokolludan dul kalmış sultanın köleleri Piros rakıslarını tekrar ettikleri gibi Ayayorgi'nin ejder ile kavgasını da temsil ettiler, yine ayni günde bir ikinci temsil daha yapıldı : Romalıların aşk ilâhı olan Kupidon'u temsil eden bir çocuğun yanına bir İtalyan cellâdı yanaşıyor, çocuğu evvelâ yaltaklanma ile kandırmak istiyor. Buna muvaffak olamayınca zorbalıkla yakalamak istiyor, fakat bu sırada Diyana mabedinin perisi, Amazon gibi elinde mızrak bulunan müsellah bir genç kız yetişerek çocuğu mütecavizden kurtarıyordu.

Haziranın otuzunda yapılan geçit resimleri esnasında ayrıca bir Rum gelin alayı temsil ediliyordu :

Otuz Rum delikanlısı sırmalı elbiseler, inci ve kıymetli taşlarla müzeyyen kadife baratalar giymişler, diğer otuz tanesi de; kız kıyafetine girmişlerdi. Kızlar gelin ile güveyinin önünde, delikanlılar da arkasında gidiyorlar, daha arkada yine bir genç kız kafilesi gelin alayını takip ediyordu, gelin ve güveyi ise ortada bir sayeban altında ilerliyorlardı.. Gelin alayının en önünde, sultanın kölelerinden yüz tane Rum, eski İskenderiyenin şehvet verici danslarını oynıyarak Mars papaslarının sarhoşluk âdetlerini temsil ediyorlar, fakat arkada gelin ile güveyinin cıvarında giden kafileler Romeika denilen nezih dansları oynıyarak ilerliyorlardı.

Sünnet ameliyesi

Şehzade Mehmet on altıncı yaşına basmış olduğu halde temmuzun yedinci günü At meydanı sarayında sünnet oldu. Ameliyatı cerrah Mehmet paşa yaptı.

Cerrah sünnetten kopan deri parçasını bir altın tepsi içinde şehzadenin annesi Safiye sultana [4] kanlı usturayı da padişahın ihtiyar annesi Nûrbanû sultana sundu.

Cerrah Mehmet paşa padişahtan on bin altın, Safiye sultandan da üç bin altın ile bir çok esvaplar ve kumaşlar ihsan olarak aldı ki şu aldıkları ile bidayette vermiş olduğu hediye bedelini aşmak suretile kapatmış oluyordu.

Düğünde dervişlerin marifetleri

Haziranın on beşinci günü padişahın hocası bir dua okudu, herkes âmin dedi; on altı haziranda muhtelif tarikatlere mensup dervişler At meydanına gelirken yollarda zikrederek yürüyorlar, dönüyorlar, coşuyorlar, [Allah, hu] sesleri ayyuka çıkıyordu. Bunlar içinde ateşte kız armış demirleri ağızlarına sokanlar, bıçak yutanlar buna benzer birçok korkunç hareketler gösterenler vardı ki halka haşyet veriyor, pencerelerden seyreden kadınlar korkuyordu.

Nihayet bu yürüyüşlerle, hay ve huy içinde düğün yerinde padişahın huzuruna gelerek zikir ve âyinlerine başladılar :

Bir derviş yılanlarla dolu bir fıçının içine giriyor, yılanlar ona bir şey yapmadan çıkıyordu. Diğer birisi sekiz kişinin kaldırabileceği ağır ve büyük bir taşı sırt üstü yatarak göğsüne koydurdu ve bu taşı göğsü üstünde parçalattırdı, diğer bir derviş, bıçaklar, kılıçlar üzerinden yürüyor, ve daha buna benzer bir çok hayret verici şeyler yapıyorlardı.

Zamanımızda Hintli fakirlerin, hokkabazların eline geçmiş olan bu gibi marifetleri o zaman bu dervişler bir keramet diye satıyorlar ve Allah ile münasebetlerini isbata vesile yapıyorlardı.

Fişekler, ateş ve ışık eğlenceleri (Sanayii nariye)

Haziranın altıncı gününü takip eden gecede düğüncüler üzerine: Kuyruklarına fişekler, meşaleler bağlanmış, köpek, ayı, tilki gibi hayvanlar salıverildi, bu görülmemiş eğlencede gerçi hayvanlar sun'i idi, fakat birdenbire sun'i oluşunun farkına varamıyan halkın telâşı hayli eğlenceli oldu.

Haziranın on birinci gecesi yahudiler tarafından tertip edilmiş altı köşeli bir avenk [5] tutuşturuldu.

Haziranın on ikinci gününü takip eden gecede Kılıç Ali Paşa, bir takım havaî fişekler attırdı ki bu fişekler havada yanar gemi, kale, kule ve fil resimleri gösteriyordu, bu fişeklerin havada arzettiği manzara ve sanat hayret verici güzellikler yaratmış ve düğünde gösterilen [sanayii nariye] ateş ve fişek oyunlarının hepsinin fevkinde bir takdire mazhar olmuştu.

On altı haziran gecesi diğer bir ateş ve fişek oyunu gösterildi: Nazarlarda servi ağaçları dikilmiş bir bahçeyi ve bir ormanı andıran güzel manzaralar arzeden hususî tertibat mahsulü eğlenceler gösterildi.

S. ÇETİNTAŞ

[3] Yarış mükâfatı.

[4] Venedikli Baffa.

[5] Avenk: Askı, hevenk.

Sahibi ve Neşriyat Müdürü
ORHAN SEYFİ ORHON

Basıldığı yer : Cumhuriyet Matbaası - İstanbul

Vatan borcu çalışma ile ödenir.